

Υπάρχει βιομηχανία στην Ελλάδα;

Βασίλης Νικολετόπουλος, Ιδρυτής της Natural Resources PC

A. Ζεί ο βασιλιάς Αλέξανδρος;

Με κίνδυνο να μου καταλογισθεί προκατάληψη λόγω οικογενειακής παράδοσης ενός αιώνα στη βιομηχανία, η απάντησή μου φαίνεται προφανής, αλλά σε πολλούς όχι.

Ενώ οι πάντες διερωτώνται [και σωστά] πώς είναι δυνατόν να προοδεύσουμε αν δεν παράγουμε προϊόντα στη χώρα μας, πολύ πρόσφατα ανώτατο στέλεχος μεγάλου ενεργειακού ομίλου διερωτήθηκε ‘υπάρχει άραγε βιομηχανία στην Ελλάδα;’, ενώ η πρόεδρος και διευθύνουσα σύμβουλος σοβαρής βιομηχανίας τροφίμων δήλωσε δημόσια ότι ‘στην Ελλάδα δεν υπάρχει, ούτε υπήρξε ποτέ βαριά βιομηχανία’.

Η αλήθεια είναι ότι το Υπουργείο Βιομηχανίας αποτελεί ανάμνηση. Ο ΣΕΒ δεν είναι πιά Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων -- σήμερα εκπροσωπεί και πολλές κρατικές επιχειρήσεις, επίσης δε μη βιομηχανικούς κλάδους όπως μεταφορές, τράπεζες, ασφαλιστικές, τεχνολογία, υπηρεσίες, και χονδρεμπόριο εξ ου και ονομάζεται Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών. Η ‘Βιομηχανική Επιθεώρηση’ έχει μετονομασθεί σε ‘Οικονομική επιθεώρηση’. Η ΕΤΒΑ έχει πιά απορροφηθεί από την Πειραιώς και η ΕΤΕΒΑ απλώς καταργήθηκε -- εξ άλλου δεν θα έστεκαν σήμερα υπό την αρχική τους μορφή και σκοπό.

Προσωπικά, παρά την αναμφισβήτητη θετική συμβολή του στην Ελληνική οικονομία, δεν μπορώ να συμφωνήσω ότι ‘η βαριά μας βιομηχανία είναι ο τουρισμός’, και πολύ περισσότερο διαφωνώ με τον ίδιο χαρακτηρισμό για τον πολιτισμό – εκεί έχουμε πολλή δουλειά ακόμη.

Αν, πάντως, η απάντηση στο ερώτημα ‘Υπάρχει βιομηχανία στην Ελλάδα;’ ήταν προφανής και καταφατική, δεν θα είχε ιδρυθεί προ ημερών η επίσημη πρωτοβουλία ‘Ελληνική Παραγωγή – Συμβούλιο Βιομηχανιών για την Ανάπτυξη’ με στόχο ‘την προβολή της βιομηχανικής παραγωγής, μικρής και μεγάλης κλίμακας και την ανάδειξη του ρόλου και της συμβολής της μεταποιητικής βιομηχανίας στην ανάπτυξη και την απασχόληση’.

B. Η σημερινή κατάσταση

Στη βαριά βιομηχανία της Ελλάδας του 2017 πρώτα κατά σειρά ‘διαγράμματος ροής υλικών’ υπάγονται τα μεταλλεία, τα ορυχεία, τα λατομεία και η εξόρυξη πετρελαίου, αν και συχνά κατατάσσονται στατιστικά στον πρωτογενή τομέα. Η επόμενη φάση περιλαμβάνει την βιομηχανική επεξεργασία μεταλλευμάτων και βιομηχανικών ορυκτών, την πρωτογενή μεταλλουργία αλουμινίου και σιδηρονικελίου και σύντομα χρυσού, τη δευτερογενή μεταλλουργία χαλκού και αλουμινίου, παράγωγα βιομηχανικών ορυκτών όπως όπως η μαγνησία και τα πυρίμαχα.

Στον τομέα της ενέργειας η χώρα διαθέτει διυλιστήρια, αλλά και παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας [ΗΕ] από τη ΔΕΗ και από μεγάλους ιδιώτες με χρήση φυσικού αερίου, επίσης δε σημαντική παραγωγή ΗΕ από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας ΑΠΕ: κυρίως από αιολικά και φωτοβολταικά και πολύ λιγότερο από μικρά υδροηλεκτρικά ή βιομάζα – μυστηριωδώς καθόλου γεωθερμία.

Άλλες βαριές μονάδες περιλαμβάνουν την τσιμεντοβιομηχανία, τη χαλυβουργία, την κατασκευαστική βιομηχανία, τη χημική βιομηχανία, την επεξεργασία μαρμάρων κλπ.

Στην ελαφρύτερη βιομηχανία η σημερινή Ελλάδα έχει επίσης αξιόλογους κλάδους ή μονάδες στα τρόφιμα και ποτά όπως άλευρα, γάλα, γιαούρτι, κρασί, μύρα, εμφιαλωμένο νερό, κονσερβοποιία, ελαιουργία, ζυμαρικά, αρτοσκευάσματα, μπισκότα, σοκολάτα, αλλαντοποιία και στην πτηνο- και κτηνο-τροφική μεταποίηση. Επίσης στην καπνοβιομηχανία, στην κλωστοϋφαντουργία και βιομηχανία ένδυσης – αλλά με σαφή μείωση τα τελευταία χρόνια, στα φάρμακα, καλλυντικά, πλαστικά, στα άλλα προϊόντα πετρελαίου, στην ανακύκλωση και επεξεργασία μετάλλων καθώς και στη διέλαση και τις μεταλλικές κατασκευές, στα ηλεκτρικά και ηλεκτρονικά είδη και στις ζωοτροφές.

Γ. Οι σοβαρές απώλειες

Φυσικά, τα χρόνια της βαριάς ύφεσης, αλλά και άλλοι παράγοντες που θα αναφερθούν στη συνέχεια, έχουν αφήσει αρνητικότερο αποτύπωμα σε Ελληνικούς βιομηχανικούς κλάδους όπως τα ναυπηγεία, τα λιπάσματα, η ζάχαρη, το χαρτί κ.α., καθώς επίσης σε όλες τις μεταποιητικές δραστηριότητες που σχετίζονται με την οικοδομή όπως τα δομικά υλικά, το σκυρόδεμα, το ξύλο, τα τούβλα, τα πλακάκια, τα έπιπλα και οι οικιακές συσκευές.

Δεν αναφέρουμε την αυτοκινητοβιομηχανία, τη συναρμολόγηση μηχανοκίνητων οχημάτων και την αμυντική βιομηχανία, διότι οι κλάδοι αυτοί αποτελούν μία πονεμένη ιστορία ο καθένας.

Δ. Οι λόγοι της υποχώρησης

Ενδογενείς στον κλάδο

Επειδή πάντα πρέπει να κοιτάμε μέσα μας πριν κατηγορήσουμε άλλους, διακρίνουμε τρεις τέτοιους λόγους που οφείλονται στους ίδιους τους πρωταγωνιστές της βιομηχανίας.

Ο πρώτος ήταν η υπεραισιοδοξία ή/και το κακό timing ωρισμένων - κατά τα άλλα καλοπροαίρετων - ιδιωτών. Πριν από πολλά χρόνια, και σε περίοδο που οι Έλληνες βιομήχανοι κατηγορούντο για επενδυτική αποχή, είχα γράψει [Ορυκτός Πλούτος, 49/1987] ότι σε πολλές περιπτώσεις ίσχυε ακριβώς το αντίθετο, δηλαδή είχε γίνει **υπερ-επένδυση**. Το ίδιο συνέβη και αργότερα, στη χαλυβουργία και αλλού, όταν υπερτιμήθηκε η προσδοκώμενη οικονομική επίδραση των Ολυμπιακών αγώνων του 2004.

Ο δεύτερος λόγος ήταν η ιδεοληψία κάποιων κυβερνήσεων που θεώρησαν ότι στις δεκαετίες '70 και '80 έπρεπε να ακολουθήσουν τις απόψεις του Μπάτση του 1947. Έτσι ιδρύθηκαν τα εργοστάσια αμιάντου και σιδηροκραμάτων και παραγγέλθηκαν οι κρατικές μονάδες πετροχημικών και αλουμίνιας – με τα γνωστά σε όλους τους φορολογούμενους αποτελέσματα, ενώ αργότερα κρατικοποιήθηκε η ΑΓΕΤ.

Δεν πρέπει, όμως, να αποσιωπηθεί και το ότι κακοπροαίρετοι 'επιχειρηματίες' επιδόθηκαν στην άγρα επιδοτήσεων για προσωπικό και μόνο όφελος, ούτε ότι ο κακής προθέσεως συνδικαλισμός επηρέασε αρνητικά τότε κολοσσούς όπως ο Σκαλιστήρης, τμήμα της χαλυβουργίας και των ναυπηγείων, η Pirelli κλπ.

Οφειλόμενοι στο εσωτερικό της χώρας

Βασιζόμενοι στην [κάπως ξεπερασμένη σήμερα] θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος, επισημαίνουμε ότι μετά τη μεταπολίτευση επικράτησε δυσανάλογα μεγάλη αύξηση μισθών και άλλων εργασιακών δαπανών— με τις ευλογίες του ΣΕΒ που συνυπέγραφε τις κλαδικές συμβάσεις και του ΕΒΕΑ αντιπρόεδρος του οποίου έλεγε ‘ωραία, γιατί οι υπάλληλοι είναι οι καλύτεροι πελάτες μας’. Ακόμη μεγαλύτερη αύξηση ήταν η αύξηση του ενεργειακού κόστους μετά τα γεγονότα της Μέσης Ανατολής το 1973/74 αλλά και λόγω της μετέπειτα απελευθέρωσης της ευρωπαϊκής αγοράς ΗΕ και της κατάργησης πολλών σχετικών επιδοτήσεων. Τέλος, η τάση για εύκολη χρηματοδότηση με χαμηλά επιτόκια που παρατηρήθηκε από την είσοδό μας στη ζώνη ευρώ μέχρι το 2009, αναστράφηκε ραγδαία από το 2009 αλλά κυρίως το 2015.

Σοβαρός παράγων ανασχέσεως ήταν όχι μόνο η έλλειψη βιομηχανικής πολιτικής στην Ελλάδα, αλλά αντιθέτως οι φανατικά αντιβιομηχανικές αντιλήψεις που επικράτησαν στη χώρα μας ιδίως την δεκαετία του '80, με αποκορύφωμα τις δολοφονίες του Δημήτρη Αγγελόπουλου της Χαλυβουργικής και του Αλέκου Αθανασιάδη του συγκροτήματος Μποδοσάκη. Όχι αμελητέο ρόλο έπαιξαν και τα ‘εποπτικά συμβούλια’ και οι ‘ενιαίοι φορείς’ του '81-'85.

Άλλος αρνητικός παράγων, ιδίως στα τελευταία 10-15 χρόνια, είναι η ανάπτυξη κινημάτων εναντίον οποιασδήποτε νέας βιομηχανικής δραστηριότητας, με οικολογικά, πολιτιστικά ή αμιγώς πολιτικά επιχειρήματα, συνδεδεμένα όμως κάποιες φορές με ανησυχίες για ενδεχόμενη πτώση τιμής γειτονικής ακίνητης περιουσίας...

Διεθνείς

Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, τις δεκαετίες '80 και '90 υπήρξε κατάργηση εκ μέρους της ΕΕ των δασμών εισαγωγής βιομηχανικών προϊόντων στη χώρα μας, ραγδαία μείωση των πολλαπλών επιδοτήσεων των εξαγωγών εντός ΕΕ και αύξηση κόστους παραγωγής λόγω δικαιωμάτων εκπομπών διοξειδίου. Διαχρονικά υπάρχει όχι μόνο έλλειψη βιομηχανικής πολιτικής στην ΕΕ αλλά και μόνο ήπια χρήση των εργαλείων antidumping/antibsubsidy για αθέμιτες εισαγωγές από τρίτες χώρες.

Σε παγκόσμια κλίμακα υπήρξε από το 1990 και μετά, ραγδαία άνοδος της Κίνας σε όλα σχεδόν τα προϊόντα, του Πακιστάν, του Μπανγκλαντές και του Βιετνάμ στην κλωστοϋφαντουργία, της Νότιας Κορέας στα ναυπηγεία, αλλά και της Τουρκίας και μακρινότερων χωρών πχ στα τρόφιμα και κεραμικά. Είναι πολύ δύσκολο η Ελληνική βιομηχανία να ανταγωνισθεί με τέτοιους όρους.

Τέλος, **σε συγκριτικό επίπεδο**, η συμβολή της βιομηχανίας ως ποσοστό του ΑΕΠ εμφανίζεται χαμηλότερα λόγω της ραγδαίας ενισχύσεως του τομέα των υπηρεσιών με νέους κλάδους και ιδίως software, υπηρεσίες διαδικτύου, κινητής τηλεφωνίας, υγείας, εξυπηρετήσεως ατόμων μεγάλης ηλικίας, τεχνητής νοημοσύνης, υπηρεσίες προστασίας και αποκατάστασης περιβάλλοντος, social media, startups κλπ. Δεν είναι τυχαίο που η κραταιά Ευρωπαϊκή εργοδοσία μετεξελίχθηκε από Union of Industrial and Employers' Confederations of Europe στο άχρωμο Business Europe.

Πρόσφατες εξελίξεις

Θεωρώ ότι τη νέα κατάσταση της Ελλάδας που άρχισε το 2009 δεν πρέπει να την σκεφτόμαστε ως ‘κρίση’ που εξ ορισμού είναι κάτι το στιγμιαίο, αλλά οφείλουμε να τη θεωρούμε ως μία ‘νέα κατάσταση’.

Η απότομη αυτή αλλαγή κατέφερε ισχυρότατο πρόσθετο πλήγμα στην Ελληνική βιομηχανία διότι η δραματική ύφεση και η εφαρμοζόμενη συνταγή υπερφορολόγησης και αύξησης ασφαλιστικών εισφορών,

σε συνδυασμό με τα capital controls, την σχεδόν αδύνατη χρηματοδότηση και τη συνεχιζόμενη πολιτική αβεβαιότητα, αποτρέπουν την υλοποίηση νέων επενδύσεων.

Ε. Πως διαγράφεται το μέλλον;

Η πιο υγιής δημιουργική δύναμη είναι η αισιοδοξία. Εξ άλλου, το industry και το industrious προέρχονται από την ίδια ρίζα που αναφέρεται σε συστηματική και σκληρή εργασία.

Θετική πρόσφατη εξέλιξη, rounvu que ça dure που λένε οι Γάλλοι, παρουσιάζει ο Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής που, σύμφωνα με προσωρινά και διορθωμένα ως προς το πλήθος των εργάσιμων ημερών στοιχεία, ότι στο διάστημα Ιανουαρίου – Φεβρουαρίου 2017 παρουσίασε αύξηση 9,0% σε σύγκριση με το αντίστοιχο δίμηνο του 2016 [Ελληνική Στατιστική Αρχή, 10 Απρ. '17].

Από εδώ και πέρα, τον λόγο έχει ο Kipling:

Av

Περάσουμε τον μακροοικονομικό κάβο με μόνο λίγες ακόμη απώλειες,

Αλλάξουμε νοοτροπία, δίνοντας προτεραιότητα στις υποχρεώσεις μας και όχι στα δικαιώματά μας

Μελετήσουμε τα success stories και τις καλές πρακτικές χωρών συγκρίσιμων με την Ελλάδα όπως η Αυστρία και η Φινλανδία,

Βασισθούμε σε αξιοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου, ιδίως σε σύνδεση με πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα, με βάση την αριστεία και με ενθάρρυνση της δημιουργικής περιέργειας και της ατομικής ευθύνης,

Το βάρος επωμισθεί η υγιής ιδιωτική πρωτοβουλία και οι συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα [ΣΔΙΤ], και αποκλεισθεί το αμιγώς κρατικό μοντέλο,

Δεν περάσουμε σε υπερβολές τύπου post-development theory,

Στρατηγικά ερωτήματα όπως ‘σε ποιούς τομείς, με ποιές προϋποθέσεις και με ποια επιχειρηματικά μοντέλα και σχέδια’ αποτελέσουν αντικείμενο εκτενούς και σοβαρού προβληματισμού και διαλόγου,

Στον εξορυκτικό τομέα βασισθούμε στον χρυσό, τη γεωθερμία -- αλλά και [σε βάθος δεκαετίας] στο πετρέλαιο και το φυσικό αέριο στο βαθμό που πραγματοποιηθούν και αποδώσουν οι σχετικές γεωτρήσεις και οι τότε τιμές υδρογονανθράκων το επιτρέπουν,

Στα ναυπηγεία γίνει μερική ανάκαμψη πχ μέσω COSCO,

Αναπτυχθούν νέοι βιομηχανικοί κλάδοι όπως η εξοικονόμηση και αποθήκευση ενέργειας και η διαχείριση απορριμμάτων,

Συνεχισθούν και ενταθούν αφανεστερες επενδύσεις εκσυγχρονισμού και προστασίας ή αποκατάστασης περιβάλλοντος από ήδη λειτουργούσες μονάδες,

Δεν διαλυθεί το ευρώ ούτε αποσυντεθεί η ΕΕ,

Τότε

Υπάρχει ισχυρή ελπίδα η Ελληνική βιομηχανία να αποτελέσει για μια ακόμη φορά μοχλό ανάπτυξης της οικονομίας της χώρας μας, και

Θα αποφύγουμε ο τίτλος Plant του περιοδικού μας να μεταφράζεται στο μέλλον σε φυτό και όχι εργοστάσιο.